

HET VLEESKUIKENCOMPLEX

November 1993

SIGN: L27-491
EX. NO: 8
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

HET VLEESKUIKENCOMPLEX

Vlieger, J.J. de

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1993

Mededeling 491

ISBN 90-5242-228-1

26 p., tab., fig.

Een actualisatie van een eerdere inventariserende studie naar de positie, de interne en de ruimtelijke structuur van het vleeskuikencomplex in Nederland. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het doel en de opzet van de studie, de betekenis van de vleespluimveesector, algemene elementen van agrarische complexen en de elementen van het vleeskuikencomplex. De studie wordt afgesloten met een beschouwing over mogelijke toekomstige ontwikkelingen.

Agribusiness/Produktiekolom/Vleeskuikens/Nederland

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Vlieger, J.J. de

Het vleeskuikencomplex / J.J. de Vlieger. - Den Haag :
Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). - Fig., tab. -
(Mededeling / Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) ;
no. 491)

ISBN 90-5242-228-1

NUGI 835

Trefw.: pluimveeteelt.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

INHOUD

	Blz.
1. INLEIDING	5
2. BETEKENIS VLEESPLUIMVEESECTOR	7
3. ALGEMENE KETENELEMENTEN	8
3.1 Algemeen landbouw	8
3.2 Algemeen veehouderij	11
4. VLEESKUIKENS EN KUIKENVLEES	13
4.1 Actoren	13
4.1.1 Vleeskuikenhoudereien	13
4.1.2 Overige actoren	17
4.2 Aan- en verkooppatronen	18
4.2.1 Aankooppatroon vleeskuikenvoer door kuikenhouders	18
4.2.2 Aankooppatroon eendagskuikens door kuikenhouders	20
4.2.3 Afzetpatroon vleeskuikens door kuiken- houders	21
4.2.4 Afzetpatroon door slachterijen en detailhandelaren	23
4.3 Coördinatie	24
4.4 Toekomst	24

1. INLEIDING

In 1978 heeft LEI-DLO de resultaten gepubliceerd van een uitgebreid onderzoek naar de aan- en verkoopstructuur en de verticale integratie in de vleeskuikenhouderij. In 1987 werden verder de resultaten gepubliceerd van een onderzoek naar een twintigtal agribusinesscomplexen in Nederland. In deze publikatie die betrekking had op de situatie in het jaar 1984, werd onder andere de vleeskuikensector beschreven. De in die publikaties vermelde informatie bleek zeer nuttig voor het opstellen van structuurverbeteringsprogramma's door de overheid en voor het maken van sectoranalyses en sectorbeleid van organisaties. De belangstelling bij overheid en bedrijfsleven voor deze informatie heeft geleid tot een actualisatie van de beschrijving van het vleeskuikencomplex en van de gegevens over de aan- en verkoopstructuur en de betekenis van de contractproductie in deze sector.

De benodigde gegevens zijn verzameld via deskresearch en een schriftelijke enquête onder een flink aantal (588) kuikenhouders. De steekproef is getrokken uit alle bedrijven die bij de landbouwtelling 1991 aangaven te beschikken over hokcapaciteit voor vleeskuikens. Het trekkingspercentage varieerde per grootteklasse en bedroeg voor bedrijven met een hokcapaciteit van:

- 1 tot 5.000 kuikens 100%;
- 5.000 tot 10.000 kuikens 50%;
- 10.000 tot 25.000 kuikens 15%;
- 25.000 tot 50.000 kuikens 20%;
- 50.000 tot 75.000 kuikens 50%;
- 75.000 kuikens en meer 100%.

Door de wijze van trekken bevat de steekproef een redelijk aantal bedrijven van elke grootteklasse. De response bedroeg ruim 50%. Dit is vrij hoog voor een schriftelijke enquête en ruim voldoende voor het verkrijgen van een betrouwbaar representatief beeld van de sector. De enquête is gehouden in het voorjaar van 1992 en de verzamelde gegevens hebben betrekking op de situatie in 1991.

In deze Mededeling wordt van dit onderzoek verslag gedaan. Daarbij worden de resultaten geplaatst in het verband van het totale complex. Achtereenvolgens komen aan de orde: de betekenis van de vleespluimveesector, de voor de vleeskuikensector niet specifieke elementen (banken, energiebedrijf, mestbank, gezondheidsdiensten e.d.) en de keten van vleeskuikens en kuikenvlees (actoren, aan- en verkooppatronen, wijze van coördinatie en de te verwachten veranderingen).

De resultaten van de enquête bij vleeskuikenhouders zijn in de verschillende paragrafen verwerkt. Daarbij zijn de huidige resultaten vergeleken met die van 1978, toen een soortgelijk onderzoek is gehouden. De huidige situatie is verder vergeleken met de in 1987 verschenen beschrijving van het totale complex.

2. BETEKENIS VLEESPLUIMVEESECTOR

De Nederlandse produktie van pluimveevlees bedroeg in 1991 8% van de totale EG-12 produktie. Van de EG-9 was dit 10%, net als in 1978. De Nederlandse consumptie bedroeg in 1991 ruim 4% van de totale EG-12 consumptie van pluimveevlees. In 1978 was dit maar 3% voor de EG-9. De binnenlandse consumptie is voor de Nederlandse afzet dus nogal in betekenis toegenomen. Dit blijkt ook uit de zelfvoorzieningsgraad; deze nam af van 275% in 1978 naar 205% in 1991. Naast Nederland is binnen de EG-12 Frankrijk een belangrijke netto-exporteur van pluimveevlees. Binnen de EG-12 is Duitsland een belangrijke netto-importeur. De Nederlandse uitvoer van levend slachtpluimvee is veel kleiner dan de vleesuitvoer en bedroeg in 1991 ruim 70.000 ton. De uitvoer was daarmee net iets groter dan de invoer van levend slachtpluimvee. De uitvoer is vooral gericht op België (76%), terwijl de invoer vooral uit België (48%) en Duitsland (44%) komt.

De EG-12 is in 1991 in zijn totaliteit een netto-exporteur van pluimveevlees. Het Nederlandse aandeel in de gesommeerde export van alle EG-landen (inclusief de export naar andere EG-landen) bedroeg ruim 29%. In 1977 was dat nog 45%. Ook dit geeft aan, dat de betekenis van de export voor de Nederlandse sector sinds 1978 is verminderd.

De moderne vleeskuikenhouderij is in de zestiger jaren ontstaan, nadat speciale vleesrassen zijn ontwikkeld. De produktie-opbrengst voor de vleeskuikenhouders bedroeg in 1984 circa 1.200 miljoen gulden en in 1990 circa 1.455 miljoen gulden. Daarmee handhaafde het aandeel van de vleeskuikensector zich op 9% van de waarde van de totale vlees- en eierproduktie.

Het in de totale sector (inclusief toelevering, verwerking en afzet) gevormde gecumuleerde inkomen bedroeg in 1985, het laatste jaar waarover dit bekend is, 994 miljoen gulden. Hiervan wordt 56% verdiend dankzij afzet naar het buitenland. Van de totale werkgelegenheid in de sector van 11.000 mensjaren hangt 6.000 samen met export. Omdat de betekenis van de export afneemt zullen voor 1990 wat lagere waarden gelden dan voor 1985.

3. ALGEMENE KETENELEMENTEN

3.1 Algemeen landbouw

In het vleeskuikencomplex komen een groot aantal verschillende schakels voor, zoals dienstverlening, toelevering, agrarische produktie, be- en verwerking, handel en distributie (zie figuur 3.1). Een aantal schakels zijn niet specifiek voor deze sector, maar functioneren ten behoeve van meerdere ketens. Bijvoorbeeld onderwijs, onderzoek, voorlichting, verzekering, financiering, administratie, nutsvoorziening, loonwerk, veterinaire en bedrijfsverzorging, bouw- en constructiebedrijven en mestbanken. Deze meer algemene elementen zullen in dit hoofdstuk worden besproken.

Het agrarisch onderzoek heeft vooral plaats bij de onder het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij resulterende Landbouwuniversiteit Wageningen, het instituut GOVP-DLO "Het Spelderholt" in Beekbergen. Marktonderzoek wordt onder andere verricht in opdracht van het Produktschap voor Pluimvee en Eieren. Daarnaast zijn er een aantal grotere mengvoerbedrijven en slachterijen op dit punt actief. Een aantal van deze bedrijven verzorgen naast de geprivatiseerde Dienst Landbouw Voorlichting (DLV), de vaktechnische voorlichting. In de vleeskuikenhouderij is de particuliere voorlichting voor de leveranciers en afnemers een belangrijk service-element. De voorlichting is daarbij vaak ingebed in het afgesloten contract. De sociaal-economische voorlichting wordt verzorgd door de landbouworganisaties en boekhoudbureaus.

De financiering van de grotere gemengde bedrijven met overwegend intensieve veehouderij heeft plaats uit eigen vermogen (70%), leningen van familie (2%), andere particuliere leningen (1%) en banken (27%). Bij de bankleningen is meestal de plaatselijke Rabobank betrokken. Bij de financiering van levende have en veevoer wordt behalve van leveranciers- en afnemerskrediet ook wel van contracten gebruik gemaakt. Contractuele financiering van hokken komt weinig voor.

Voor de verzekering van gebouwen, levende en dode inventaris tegen brand, storm en dergelijke maken de vleeskuikenhouders gebruik van algemene verzekeringsmaatschappijen of van onderlinge verzekeringen.

Administratieve diensten worden verleend door landbouwboekhoudbureaus en algemene boekhoudbureaus. Daarnaast verrichten leveranciers en afnemers steeds meer, op de vleeskuikenhouderij gerichte administratieve diensten voor de vleeskuikenhouder. Van

recenter datum is de takorganisatie (SIPLU) die zich bezig houdt met onder andere de stimulering en regulering van management-informatiesystemen en die sinds kort ook aandacht besteedt aan elektronische uitwisseling van gegevens met, bijvoorbeeld leveranciers en afnemers via EDI. De SIPLU zal binnenkort opgaan in het Agrarisch Telematica Centrum (ATC).

De vleeskuikenhouders betrekken het water vooral van regionale waterleidingbedrijven of pompen het zelf uit de grond. De elektrische energie wordt geleverd door provinciale of regionale energiebedrijven, het aardgas door het gasbedrijf. Aardolieproducten als benzine, dieselolie en stookolie worden door particuliere en coöperatieve handelsbedrijven geleverd.

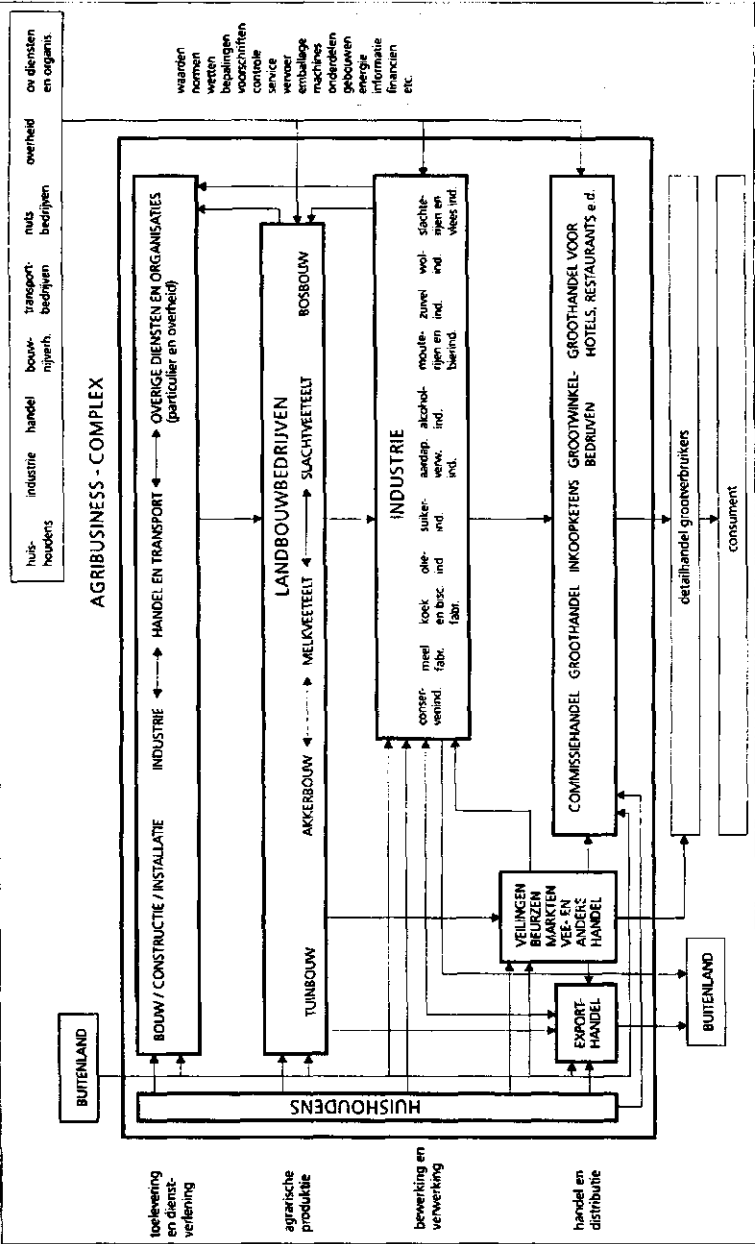
Een beperkt aantal kuikenhouders laat het uitrijden van de stalmeest door loonwerkers verzorgen. Daarnaast wordt het vangen en in kratten of containers stoppen van de afgemeste kuikens vrijwel steeds verzorgd door speciale vangploegen.

Hoeveel kuikenhouders lid zijn van een vereniging voor bedrijfsverzorging of gebruik hebben gemaakt van hun diensten is niet bekend. Wel bekend is, dat in het algemeen de betekenis van de bedrijfsverzorgingsdiensten nog steeds toeneemt.

De bouw van hokken gebeurt meestal door hierop gespecialiseerde particuliere en coöperatieve aannemers. Daarnaast zijn plaatselijke en regionale aannemers en grotere mengvoerfabrikanten ook wel actief op dit gebied. De inrichting van stallen en bulksilo's worden vrijwel altijd geleverd door hierop gespecialiseerde bedrijven. Een aantal van hen exporteert ook stallen en bulksilo's.

Het transport van eendagskuikens en mengvoer naar het bedrijf en van vleeskuikens van het bedrijf wordt vrijwel nooit door de kuikenhouders zelf verzorgd. Meestal gebeurt dat met vrachtauto's van leveranciers, afnemers of van beroepsgoederenvervoerders.

De distributie van voedings- en genotmiddelen heeft in 1991 plaats via bijna 38.000 ondernemingen, inclusief ambulante handel. Deze ondernemingen bezitten in het totaal ruim 45.000 verkoopplaatsen. Zowel het aantal ondernemingen als het aantal verkoopplaatsen vertoont een dalende tendens. In 1984 telde ons land nog ruim 43.000 ondernemingen met ruim 50.000 vestigingen. Het aantal ondernemingen met een of meer filialen neemt in betekenis toe. De concentratie in de algemene levensmiddelenhandel vergroot de marktmacht van de supermarktketens ten opzichte van de levensmiddelen-groothandel en de verwerkende bedrijven. In 1991 waren er bijna 2.600 van deze ondernemingen met naast de hoofdvestiging nog ruim 7.700 filialen. In 1984 was dit respectievelijk 1.700 ondernemingen en 5.500 filialen. Daarnaast waren

←→ Relatie: overdracht van goederen, diensten, financiën, informatie en arbeid of het uitoefenen van macht en zeggenschap.
 → Onderlinge relaties die betrekking hebben op betalingen voor geleverde goederen etc., zijn niet aangegeven.
 Opm. Ontwerp: J.H.M. Maas en G. Cardol 1983

Figuur 3.1 Relevante onderdelen van het functionele agribusinesscomplex en hun relaties

er dat jaar bijna 28.000 ondernemingen met een verkoopplaats en bijna 7.700 markt-, straat- en rivierhandelaren. In paragraaf 4.1 wordt ingegaan op het aantal detailhandelaren dat pluimveevlees verkoopt.

3.2 Algemeen veehouderij

Hoewel niet specifiek voor de vleeskukensector zijn de mengvoerproduktie, veterinaire verzorging van de dieren, de mestbank en het destructiebedrijf belangrijke elementen van de keten.

Het aantal mengvoerproducenten is in de periode 1984-1988 met ruim 80 afgenomen tot 339. Daarentegen nam de produktie toe van bijna 15,5 miljoen ton in 1984 tot bijna 16,4 miljoen ton in 1988. Deze produktie omvatte onder andere 3,5 miljoen ton pluimveevoer. Van de totale produktie werd circa 42% geproduceerd door de 11 grootste bedrijven. Het aantal coöperatieve bedrijven bedraagt 53. Hun marktaandeel in de totale produktie bedraagt 52%. Vergelijken met 1984 is het aandeel van pluimveevoer in de totale produktie gelijkgebleven. Het aandeel van de coöperaties is nauwelijks veranderd.

De voor de mengvoerproduktie benodigde grondstoffen komen in 1986/1987 voor 20% uit het binnenland en voor 25% uit andere EG-landen. Sinds 1984 is de betekenis van deze bronnen toegenomen, die van derde landen afgenomen. Uit eigen land komen relatief veel granen, bijprodukten van de suikerbereiding, veren- en diermeel en dierlijke vetten en oliën beschikbaar. Uit EG-landen worden relatief veel granen, peulvruchten, maalderijprodukten, veren- en diermeel, dierlijke vetten en oliën, magere melkpoeder en weipoeder betrokken.

De invoer uit derde landen bestaat naar verhouding vooral uit plantaardige oliën en vetten, tapioca, oliehoudende zaden, bijprodukten van de zetmeelbereiding, bijprodukten oliebereiding en gedroogde citruspulp. De oliehoudende zaden worden niet als zodanig in veevoer verwerkt, maar in de vorm van bijprodukten van de oliewinning. De tapioca wordt vooral verwerkt in varkensvoer; het maisglutenmeel en de citruspulp vooral in rundveevoer. In het voer voor slachtpluimvee wordt relatief veel graan, dierlijk vet en olie, alsmede oliehoudend zaad verwerkt. Behalve de oliehoudende zaden komen deze grondstoffen vooral uit eigen land of andere EG-landen. Het vervoer van grondstoffen heeft vooral plaats via schepen.

De veterinaire verzorging van de kuikens komt in eerste instantie voor rekening van particuliere dierenartsen. Voor de georganiseerde dierziektebestrijding zijn er Stichtingen Gezondheidszorg voor Dieren. De gezondheidszorg krijgt steeds meer een preventief karakter, waarbij de dierenarts regelmatig alle die-

ren op het bedrijf bekijkt en adviseert over mogelijk preventieve maatregelen. Verder hebben een aantal leveranciers en afnemers dierenartsen in dienst met het doel hun klanten te adviseren over veterinaire vraagstukken. De geneesmiddelen kopen de veehouders direct van de groothandel of, en dit is meestal het geval, ze betrekken deze via de behandelende dierenartsen. Ook worden wel geneesmiddelen toegediend via gemedicineerd voer. Het aantal producenten en groothandelaren van diergeneesmiddelen in Nederland bedraagt evenals in 1984 circa 30. Het gaat hier om alleen op recept te verkrijgen middelen of om middelen die uitsluitend van veterinair mag toedienen. Deze middelen worden vrijwel uitsluitend via de dierenartsen gedistribueerd. Daarnaast zijn er circa 92 bedrijven die alleen "vrije geneesmiddelen" mogen bereiden en in de handel brengen. Het gaat hier vaak om relatief kleine bedrijven. De vrije middelen worden behalve door de dierenarts ook gedistribueerd door circa 1.500 handelaren.

De mestbank bemiddelt zo nodig bij de afzet van mest naar verwerkingsbedrijven of tekortgebieden. De mestbank hanteert een premie voor de kwaliteit van de mest, gebaseerd op het drogestofgehalte en hanteert verder een minimale verplaatsingsafstand. Deze instrumenten zijn erop gericht de beste mest het verste weg af te zetten. Dit leidde ertoe dat in de periode 1987 tot 1991 het drogestofgehalte van de via de mestbank afgezette mest steeg van 8,5 naar 11,4%. De hoeveelheid mest waarvoor bij de afzet werd bemiddeld steeg in deze periode met 234% tot 1,7 miljoen ton drijfmest. De premiereregeling voor de afzet van mest moet echter op last van Brussel voor 1994 worden afgebouwd. Verder heeft de mestbank tot taak de grootschalige mestverwerking op te bouwen. Voorlopig is de start vertraagd, doordat de EG de daarvoor benodigde doelheffing bij boeren in veerrijke gebieden nog niet heeft goedgekeurd.

Er is vanwege het hoge drogestofgehalte een ruime markt voor kuikermest, zodat slechts een beperkt deel ervan via bemiddeling van de mestbank wordt afgezet. De meeste mest zetten de kuikenhouders af op het eigen bedrijf of op naburige bedrijven. Verder gaat een deel via de particuliere mesthandel.

De kuikermest heeft een hoog drogestofgehalte en is daardoor zeer geschikt voor transport over grote afstanden. De mest wordt daarbij voor een groot deel afgezet aan akkerbouwers. De afzet op bouwland wordt gezien de hoge mineraalgehalten in de kuikermest en de verlaagde fosfaatnormen per ha steeds moeilijker. In 1992 werd 13% verwerkt tot mestkorrels en 23% in champignoncompost.

Het destructiebedrijf in Son verwerkt behalve kadavers ook allerlei niet-eetbare slachtafvallen tot vlees-, beender-, bloed- en verenmeel.

4. VLEESKUIKENS EN KUIKENVLEES

4.1 Actoren

Belangrijke bedrijven en instellingen in het vleeskuiken-complex zijn fokkers, inclusief licentiehoudende subfokkers, opfokkers, vermeerdersaars, broederijen, voerleveranciers, kuikenhouders, pluimveehandelaars, aan- en verkooporganisaties, slachterijen, uitsnijderijen en poeliers.

4.1.1 Vleeskuikenhouderijen

In 1991 produceerden bijna 1.700 bedrijven vleeskuikens. Volgens de enquête zetten deze bedrijven in dat jaar ruim 330 miljoen kuikens af. De op deze bedrijven beschikbare hokcapaciteit bedroeg 54,1 miljoen plaatsen. Gemiddeld per bedrijf zijn dus in dat jaar zes ronden gemest.

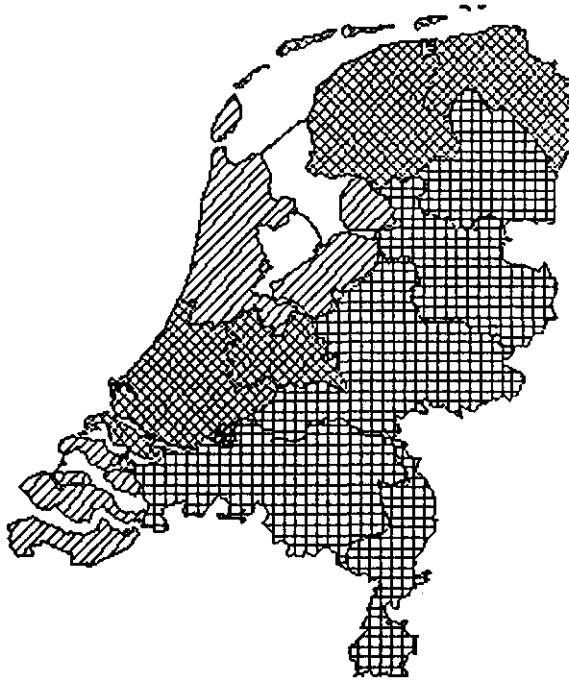
In 1978 waren nog 2.538 bedrijven betrokken bij de productie van ruim 280 miljoen kuikens. Hieruit valt af te leiden, dat ondanks het geringere aantal bedrijven, de productie is toegenomen. Dit was een gevolg van de vergroting van de gemiddelde productie per bedrijf. Tabel 4.1 geeft hier een beeld van.

Tabel 4.1 Verdeling van vleeskuikenbedrijven en vleeskuikenafzet naar jaarafzet per bedrijf in 1978 en 1991

	Bedrijven		Jaarafzet vleeskuikens (x miljoen)	
	1978	1991	1978	1991
Totaal aantal	2.538	1.697	281	334
w.v. naar bedrijven met een jaarafzet van:	%	%	%	%
- tot 100.000 vleeskuikens	64	36	31	10
- 100.000 - 150.000 vleesk.	14	20	15	12
- 150.000 - 300.000 vleesk.	16	23	28	24
- 300.000 - 500.000 vleesk.	5	14	15	27
- 500.000 en meer vleesk.	1	6	11	27

Bron: LEI-DLO-enquête.

Zoals uit tabel 4.2 blijkt, zijn de meeste vleeskuikenbedrijven gevestigd in de regio's Oost en Zuid. Opmerkelijk is de toegenomen betekenis van de regio's Noord en Oost en de vermin-

Legenda

 0,46 tot 1,83

 1,83 tot 6,66

 6,66 tot 15,8

Figuur 4.1 Indeling van de provincies naar aantal sbe vleeskui-
kens per 100 ha cultuurgrond

Tabel 4.2 De regionale verdeling van vleeskuikenhouderijen en afgezette vleeskuikens in 1978 en 1991

	Bedrijven		Jaarafzet vleeskuikens (x miljoen)	
	1978	1991	1978	1991
Totaal aantal	2.538	1.697	281	334
w.v. naar vestigingsplaats van de bedrijven *)	%	%	%	%
Noord	15	17	17	22
Oost	34	39	27	31
West	9	11	7	8
Zuid	42	34	49	39

*) Noord omvat de provincies Groningen, Drenthe en Friesland, Oost: Overijssel, Gelderland en Flevoland, West: Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland, Zuid: Noord-Brabant en Limburg.
Bron: LEI-DLO-enquête.

derde betekenis van het belangrijkste productiegebied Zuid. Dit hangt onder andere samen met de toegenomen betekenis van de vleeskuikenhouderij als tweede tak op akkerbouwbedrijven.

Uit figuur 4.1 blijkt, dat gemeten in aantal sbe voor vleeskuikens per 100 ha cultuurgrond, relatief veel vleeskuikens voorkomen in de provincies: Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Met name in Oost-Brabant en Noord-Limburg is de concentratie hoog.

Tabel 4.3 Verdeling van vleeskuikenhouderijen en de vleeskuikenafzet naar NEG-type in 1991

	Vleeskuiken-bedrijven	Jaarafzet vleeskuikens (x miljoen)
Totaal aantal	1.697	334
w.v. naar NEG-type van de bedr.	%	%
- hokdierbedrijven	38	20
- bedrijven met gewassencomb.	28	31
- bedrijven met veeteeltcomb.	12	22
- bedrijven met gewas./veet.comb.	7	24
- graasdierbedrijven	9	2
- overige bedrijven *)	6	1

*) Akkerbouw-, tuinbouw- en blijvende teeltbedrijven.
Bron: LEI-DLO-enquête.

Het NEG-type van het bedrijf geeft aan, wat de belangrijkste produktietak(ken) op dat bedrijf zijn. Deze typering is eerst ingevoerd na 1978, de datum waarop het vorige onderzoek is uitgevoerd. Vergelijking met de situatie toen is op dit punt dus niet mogelijk. Uit tabel 4.3 blijkt, dat de meeste vleeskuikenbedrijven behoren tot de types "hokdierbedrijven" en "bedrijven met gewassencombinaties".

Uit de tabel is ook af te leiden, dat de hokdierbedrijven relatief klein zijn; de bedrijven met een combinatie van gewassen en/of diersoorten groot. Dit type kuikenhouderijen komt naar verhouding veel in het Noorden van ons land voor (zie ook tabel 4.2) en verklaart het vele aantal grote bedrijven daar.

Tabel 4.4 De verdeling van de vleeskuikenbedrijven en van de afgezette vleeskuikens naar hoofd-/nevenberoep

	Bedrijven		Jaarafzet vleeskuikens (x miljoen)	
	1978	1991	1978	1991
Totaal aantal	2.538	1.697	281	334
w.v. naar hoofd-/nevenberoep	%	%	%	%
- alleen landbouwactiviteiten	65	74	62	85
- niet-agrarisch nevenberoep	16	10	15	8
- niet-agrarisch hoofdberoep	19	16	22	7

Bron: LEI-DLO-enquête.

Verreweg de meeste vleeskuikenhouders hebben een agrarisch hoofd- of nevenberoep. De betekenis van deze groep bedrijven is sinds 1978 behoorlijk toegenomen. Opvallend is verder dat de bedrijven van de kuikenhouders die wel een niet-agrarisch hoofd- of nevenberoep hebben, relatief klein zijn. Voor de bedrijven van personen met een niet-agrarisch hoofdberoep is dit in tegenstelling tot de situatie in 1978. Toen had deze groep gemiddeld de grootste bedrijven. Nu is dit de groep met een agrarisch hoofdberoep. Bij circa 6% van de bedrijven heeft de hoofd- of nevenactiviteit ook betrekking op de vleeskuikenhouderijsector. Meestal gaat het daarbij om veevoerleveranties of het uitbroeden van eieren. Overigens is slechts 2% van de vleeskuikenhouderijen geen zelfstandige onderneming, maar onderdeel van een andere onderneming.

4.1.2 Overige actoren

Het aantal fokbedrijven van vleesrassen in ons land bedraagt 12, waarvan de vijf grootste circa 90% van de opgezette moederdieren leveren. Een steeds groter deel van deze dieren is afkomstig van vestigingen van buitenlandse ondernemingen. In 1991 bedroeg dit ongeveer 80%. De meeste fokbedrijven zijn in de regio's Oost en West gevestigd.

Van de door de 12 fokbedrijven geproduceerde moederdieren zijn er met de benodigde hanen 5,6 miljoen verkocht aan binnenlandse vermeerderingsbedrijven. De omvang van de produktie voor export is niet bekend. De verkopen aan binnenlandse vermeerderingsbedrijven zijn meestal contractueel vastgelegd.

Het aantal vermeerderingsbedrijven bedroeg in 1991 589 (in 1984 nog 715). Na 1984 is het aantal opgezette dieren verder gestegen van 5,2 miljoen naar 5,6 miljoen in 1991. De 761 miljoen geproduceerde broedeieren worden voor ruim een derde deel geëxporteerd vooral naar Duitsland, andere EG-landen en landen in het Midden-Oosten. De binnenlandse afzet richt zich op de broederijen en is voor een belangrijk deel contractueel vastgelegd. De vermeerderingsbedrijven zijn in hoofdzaak gevestigd in de regio's Oost en Zuid.

Het aantal broederijen dat eieren van vleesrassen inlegt en uitbroedt, is gedaald van 60 in 1984 tot 50 in 1991. De produktie nam echter in deze periode met bijna 20% toe. De 22 grootste bedrijven hadden een aandeel van ruim 80%. Van de 483 miljoen in 1991 geproduceerde eendagskuikens wordt ruim 10% geëxporteerd, met name naar Duitsland en landen in het Midden-Oosten. De broederijen zijn in hoofdzaak gevestigd in de hoofdproduktiegebieden Oost en Zuid.

Zoals eerder is vermeld, nam het aantal mengvoerproducenten af, terwijl de produktie van vleeskuikenvoer toenam van 1,2 naar bijna 1,4 miljoen ton in 1988. Daarna nam de produktie weer licht af tot ruim 1,3 miljoen ton in 1990.

Het coöperatieve aandeel hierin is 48%, dit is enkele procenten hoger dan in 1984. Het voer wordt voor het overgrote deel in bulk afgezet, de rest wordt gezakt afgeleverd. De pluimveevoer producerende bedrijven zijn vooral gevestigd in de hoofdproduktiegebieden Oost en Zuid. In het algemeen zijn de verdelingen van de kuikenstapel en van de pluimveevoerproduktie over de regio's gelijk.

Het aantal pluimveeslachterijen bedroeg in 1984 bijna 100. De 15 grootste (jaaraanvoer tenminste 10.000 ton levend gewicht) slachtten 69% van de aanvoer. In 1991 is het aantal slachterijen gedaald tot 67, terwijl het aandeel van de bedrijven (25) met een jaaraanvoer van tenminste 10.000 ton is gestegen tot 88%. De

slachterijen slachten naast vleeskuikens meestal ook oude leg-hennen en soms ook kalkoenen. Ook de slachterijen staan in hoofdzaak in de regio's Oost en Zuid, de belangrijkste produktiegebieden van vleeskuikens.

Het aantal pluimvee-uitsnijderijen, inclusief de slachterijen bedroeg in 1991 338 stuks; in 1986 nog 438. Dus ook bij deze categorie neemt de concentratie toe. Doordat de slachterijen en de export verzorgen richten de uitsnijderijen zich vooral op de binnenlandse markt. Dit verklaart waarom ongeveer de helft van de uitsnijderijen gevestigd is in regio West, het belangrijkste binnenlandse consumptiegebied.

Het aantal verkooppunten van poeliers is sinds 1984 gedaald van circa 900 tot circa 800 in 1991. Hieronder bevinden zich nu circa 200 ambulante handelaren en 150 filiaalondernemingen. Het aantal ambulante handelaren is sinds 1984 ongeveer gelijk gebleven. Het aantal verkooppunten van filiaalondernemingen is in deze periode gestegen van 100 naar 150. De poeliers zijn uiteraard gericht op de binnenlandse markt. Een naar verhouding groot aantal van hen is daarom gevestigd in de grotere steden.

Behalve poeliers distribueren ook slaggers en supermarkten pluimveevlees. Het totaal aantal verkooppunten is sinds 1984 gedaald van 8.500 naar 8.300 in 1991. Het aantal slaggers nam in deze periode af van 6.700 naar 5.700, terwijl het aantal supermarkten van 1.800 naar 2.500 is gestegen. Er is sprake van een verschuiving van de betekenis van slaggers naar supermarkten en van hoofdbedrijven naar filialen.

4.2 Aan- en verkooppatronen

4.2.1 Aankooppatroon vleeskuikenvoer door kuikenhouders

In 1991 kochten de Nederlandse vleeskuikenhouders in totaal 1.159 duizend ton vleeskuikenvoer. Het meeste voer werd rechtstreeks bij veevoerproducenten gekocht (zie tabel 4.5 en figuur 4.2).

In vergelijking met 1978 is de directe toelevering af fabriek in 1991 iets gedaald. De betekenis van de aankoop bij voerhandelaren is daarentegen toegenomen. De aankoop via tussenpersonen is in de periode 1978-1991 in betekenis afgenomen. Als tussenpersoon bij het bestellen treden zowel coöperaties als particuliere handelaren op. Daarnaast fungeren ook wel een aantal pluimveehandelaren en slachterijen als tussenpersoon. Van de aankopen via een tussenpersoon loopt 52% via een coöperatie en 48% via een particuliere handelaar. Tussenpersonen komen uiteraard vrijwel uitsluitend voor als bij een veevoerproducent wordt gekocht. Verder kan nog vermeld worden, dat in regio Zuid rela-

Tabel 4.5 De aankoopstructuur van kuikenvoer door kuikenhouders in 1978 en 1991

	Bedrijven		Voeraankoop (x 1.000 ton)	
	1978	1991	1978	1991
Totaal aantal	2.538	1.697	796	1.159
waarvan bij:	%	%	%	%
- veevoerproducent direct	71	75	75	72
- veevoerproducent via handel	23	16	23	18
- veevoerhandel	6	13	2	9
- overigen	-	1	-	1

Bron: LEI-DLO-enquête.

tief veel kuikenvoer via tussenpersonen wordt gekocht. Dit hangt samen met het benutten van plaatselijke aankoopverenigingen als besteladres door de veevoerproducerende coöperaties en het relatief grote marktaandeel van coöperaties in dat gebied.

Een flink deel van de totale voeraankoop (61%) is vastgelegd op contract, waaronder 5% op loonmestcontract. Dit is minder dan in 1978. Toen bedroeg het percentage contractproductie 77%, waaronder eveneens 5% op loonmestcontract. De reden voor de verminderde betekenis van contracten ligt ten dele in de groeiende betekenis van de slachterij als contractpartner ten koste van de veevoerleverancier. In contracten met slachterijen is in tegenstelling tot die met veevoerleveranciers nogal eens uitsluitend de verkoop van vleeskuikens vastgelegd. Een andere reden is, dat het in de vragenlijst gebruikte woord contract meestal is begrepen als een schriftelijk vastgelegde overeenkomst. Het niet vermelden van mondelinge overeenkomsten is waarschijnlijk de belangrijkste reden voor het geringere aantal bedrijven (67%) met een contract in 1991 dan in 1978. In 1978 had 93% van de bedrijven een mondeling of schriftelijk contract. In dat jaar maakten de mondelinge overeenkomsten 30% van het totaal uit. De bedrijven met een contract produceerden in 1991 73% van alle vleeskuikens, in 1978 93%.

Met name de kleinere vleeskuikenhouders hebben in 1991 relatief vaak geen contract afgesloten voor de aankoop van het voer.

In 1991 is de aankoop bij handelaren voor een evengroot deel contractueel vastgelegd als bij producenten. Wel ligt van de aankoop bij handelaren een relatief groot deel vast op loonmestcontract. Het gaat hierbij om de eigen loonmestcontracten van handelaren en die van "anderen", zoals slachterijen. Contractuele voerleveringen komen relatief vaak voor in regio Noord

en relatief weinig in regio West. In regio Oost komen naar verhouding veel leveringen op basis van loonmestcontracten voor.

Op de kleinere bedrijven komen naar verhouding weinig contracten voor maar relatief veel loonmestcontracten. De groep grootste bedrijven kopen daarentegen veel voer op contract, maar naar verhouding zeer weinig op basis van loonmestcontracten.

4.2.2 Aankooppatroon eendagskuikens door kuikenhouders

In 1991 kochten de Nederlandse vleeskuikenhouders in totaal 353,3 miljoen eendagskuikens. Ze kochten de kuikens van een aantal verschillende categorieën. Veruit de belangrijkste leveranciers zijn de broederijen, zij leveren 78% van alle eendagskuikens, waaronder een kleine hoeveelheid afkomstig van de eigen broederij van de kuikenhouder. Andere leveranciers zijn veevoerleveranciers, pluimveehandelaren, pluimveeslachterijen en overige leveranciers (zie tabel 4.6 en figuur 4.2).

Tabel 4.6 De aankoopstructuur van eendagskuikens door kuikenhouders in 1978 en 1991

	Bedrijven		Eendagskuiken aankoop (x miljoen)	
	1978	1991	1978	1991
Totaal aantal	2.538	1.697	294	353
waarvan van:	%	%	%	%
- broederijen	89	78	88	78
- eigen broederij	1	1	3	0
- veevoerleveranciers	8	10	6	11
- pluimveehandelaren	1	4	1	3
- pluimveeslachterijen	3	5	2	4
- overigen	-	2	-	4

Bron: LEI-DLO-enquête.

Een derde deel van de eendagskuikens wordt gekocht via een tussenpersoon. Hierbij is 41% van de vleeskuikenhouders betrokken. In 1978 kocht 35% van de bedrijven 35% van de eendagskuikens via een tussenpersoon.

De belangrijkste tussenpersoon toen en nu is de veevoerleverancier. Wel is zijn aandeel gedaald van 32% in 1978 naar 22% in 1991. Verder is in 1991 6% gekocht via slachterijen en eveneens 6% via overigen. In 1978 was dit veel minder, namelijk 2% respectievelijk 1%.

Tussenpersonen komen relatief vaak voor als gekocht wordt bij een broederij, een veevoerleverancier of een pluimveeslachterij. Verder komt aankoop van eendagskuikens via tussenpersonen relatief veel voor in het Oosten en Westen van het land.

Van de totale aankoop van eendagskuikens ligt 68% vast op contract, waarvan 9% op loonmestcontract. In 1978 was dit hoger, namelijk respectievelijk 80% en 8% (voor de redenen hiervoor zie 4.2.1). De aankoop bij eigen broederij is uiteraard nooit contractueel vastgelegd, die bij broederijen en veehandelaren relatief weinig. De aankoop bij slachterijen en overigen is steeds contractueel vastgelegd. Levering van de eendagskuikens op basis van loonmestcontracten komt naar verhouding veel voor bij pluimveeslachterijen, veevoerleveranciers en veehandelaren. De levering door "overige" leveranciers heeft uitsluitend plaats op basis van loonmestcontracten.

Loonmestcontracten komen relatief vaak voor in het Oosten. Overige contracten in het Noorden. Naarmate de bedrijven groter worden neemt in het algemeen de betekenis van contractuele leveringen van eendagskuikens toe. Een uitzondering vormt de groep grootste bedrijven, die eveneens relatief veel eendagskuikens vrij aankopen. Loonmestcontracten komen naar verhouding veel voor bij de kleinere en middelgrote bedrijven.

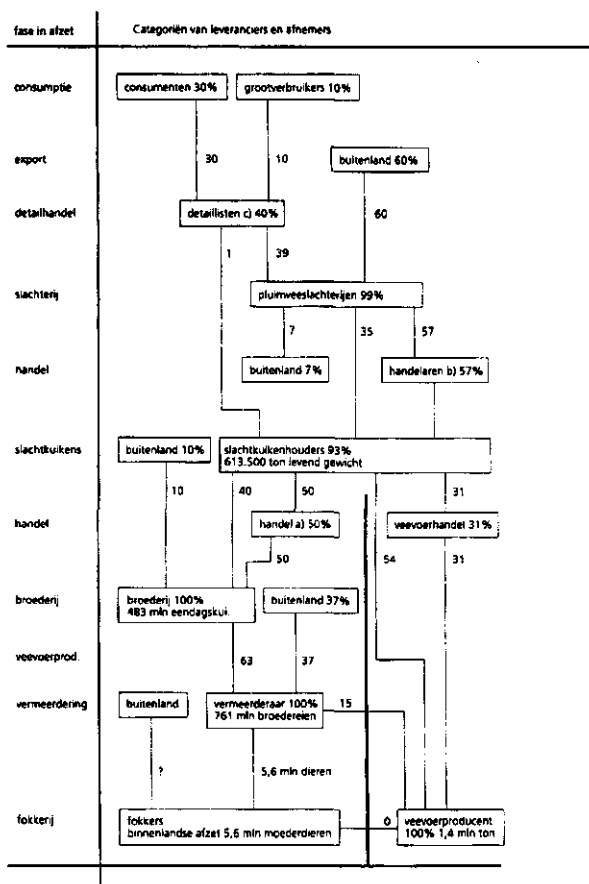
4.2.3 Afzetpatroon vleeskuikens door kuikenhouders

De door de vleeskuikenhouders in 1991 afgezette vleeskuikens worden verkocht aan verschillende typen afnemers. De belangrijkste afnemerscategorie is de pluimveeslachterij (zie tabel 4.7 en figuur 4.2). Andere belangrijke afnemers zijn pluimveehandelaren en voerleveranciers.

Tabel 4.7 De afzetstructuur van vleeskuikens door kuikenhouders in 1978 en 1991

	Bedrijven		Jaarafzet vleeskuikens (x miljoen)	
	1978	1991	1978	1991
Totaal aantal	2.538	1.697	281	334
waarvan aan:	%	%	%	%
- slachterijen	80	68	74	69
- veevoerleveranciers	10	12	11	13
- pluimveehandelaren	14	14	14	12
- overigen	2	7	1	6

Bron: LEI-DLO-enquête.

Figuur 4.2 Het afzetpatroon van ouderdieren, broedeieren, eendagskuikens, slachtkuikens, kuikenvlees en slachtkuikenvoer in 1991 (in % van respectievelijk eindverbruik, vermeerderingsproductie en voerproductie)

a) Pluimveehandel (2%), slachterijen (9%), veevoerleveranciers (30%) en overigen (9%); b) Pluimveehandel (11%), aan- en verkooporganisaties (7%), veevoerleveranciers (30%) en overigen (9%); c) Levensmiddelenbedrijf (44%), poelier (18%), markt (7%), slager (16%) en overigen (16%).

Toelichting:

- voor de verdeling van de stroom broedeieren en eendagskuikens is respectievelijk de productie van broedeieren en eendagskuikens op 100% gesteld;
- voor de verdeling van de veevoerstroom is de veevoerproductie op 100% gesteld;
- voor de verdeling van de afzet van slachtkuikens en kuikenvlees is de som van de binnenlandse afzet en de export op 100% gesteld.

Vergeleken met 1978 is in 1991 de betekenis van de directe afzet aan slachterijen nogal gedaald en die aan "overigen" flink gestegen. Ongeveer een derde deel van de bedrijven maakt bij de afzet gebruik van een tussenpersoon. Voor 7% van de vleeskuikens gaat het om een aan- en verkooporganisatie, voor 19% betreft het een veevoerleverancier en voor 5% om een "overig" tussenpersoon. In totaal wordt 31% van de vleeskuikens via tussenpersonen afgezet. Tussenpersonen komen vooral voor als er wordt verkocht aan slachterijen.

Verder kan nog worden vermeld, dat met name in de regio Oost relatief vaak wordt afgezet via een tussenpersoon en met name via aan- en verkooporganisaties en "overigen".

Een groot deel van de totale afzet (77%) is vastgelegd op contract, waaronder 9% op loonmestcontracten. Dit is nogal wat minder dan in 1978. Toen bedroeg het percentage contractproductie 95%, waaronder 8% op loonmestcontract (voor de redenen zie 4.2.1). In 1991 is de afzet aan veevoerleveranciers vrijwel steeds contractueel vastgelegd, die aan "overige" afnemers relatief vaak. Contracten komen relatief vaak voor in de regio's Noord en Oost, loonmestcontracten met name in Oost.

Op de kleinere bedrijven komen naast relatief veel loonmestcontracten ook veel vrije verkopen voor. Verder komen relatief veel vrije verkopen voor bij de groep grootste bedrijven.

4.2.4 Afzetpatroon door slachterijen en detailhandelaren

De slachterijen verkopen het vleeskuikenvlees voor 40% (zie figuur 4.2) in het binnenland, de andere 60% wordt geëxporteerd. In 1984 exporteerden de slachterijen nog 66% van hun productie. Het vlees wordt door de slachterijen zelf of door speciale uitsnijderijen ten dele verwerkt tot delen. De slachterijen zetten in 1984 41% van de vleeskuikens af in de vorm van delen; in 1991 was dit 63%. In 1984 zetten de slachterijen 43% af in de vorm van diepvriesprodukten. In 1991 was dit nog maar 32%.

Een deel van het kuikenvlees wordt gebruikt bij de productie van bereidingen en conserven. In 1986, het laatste jaar dat hierover gegevens beschikbaar zijn ging het om ruim 5% van het kuikenvlees (LEI-mededeling 390). Veruit het grootste deel hiervan werd verwerkt in bereidingen inclusief snacks. Uit gegevens over de aankopen door huishoudens en over de export blijkt, dat de betekenis van bereidingen en conserven nog steeds toeneemt.

De belangrijkste importlanden van Nederlands kuikenvlees zijn Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Naar deze landen wordt respectievelijk 62% en 12% van de totale slachtkuikensexport uitgevoerd en respectievelijk 61% en 17% van de geëxporteerde conserven en bereidingen. In 1984 bedroegen deze aandelen

respectievelijk 65%, 13%, 58% en 17%. Andere belangrijke exportlanden voor Nederlands kuikenvlees, conserven en bereidingen zijn België, Frankrijk en Hongkong.

De binnenlandse afzet loopt via supermarkten, poeliers en slagers. Het belangrijkste aankoopkanaal voor de particuliere huishoudens zijn de supermarkten (58%), daarna volgen de slager (16%), de poelier (11%), de markt (9%) en overige (6%). De grootverbruikers kopen vooral bij poeliers (40%), slagers (13%) en overige (46%).

De slachtafvallen en veren verkopen de slachterijen aan handelaren of zetten deze direct af aan het destructiebedrijf of farmaceutische bedrijven (zie ook 3.1 en 3.2).

4.3 Coördinatie

De coördinatie van de sector komt nog steeds voor een behoorlijk deel voor rekening van de veevoerproducenten. Hun invloed berust op de door hen afgesloten contracten. Daarnaast neemt de coördinatie door de slachterijen toe. Dit is mede veroorzaakt door de verminderde betekenis van het standaard diepvrieskuiken en de opkomst van de produktie voor een veelheid van delen en verder verwerkte produkten. Hierdoor nam de variatie in het gewenste slachtgewicht toe. Onder invloed van het invoeren van IKB-systemen zal de rol van de slachterijen als coördinator van de sector groter worden. De coördinatie via coöperatieve samenwerking is door het ontbreken van een leverings- of afnamplicht voor de leden, ondanks het marktaandeel van circa 25% niet van grote betekenis. Daarnaast zijn er slachterijen, veevoerleveranciers, pluimveehandelaars en broederijen die zelf vleeskuikens houden. Met name veevoerleveranciers en broederijen houden zelf ook slachtkuikens. Het gaat bij deze integratie om 6% van de bedrijven en 9% van de dieren.

4.4 Toekomst

De produktie van kuikenvlees vertoont een stijgende tendens. Deze hangt niet zozeer samen met een toename van het aantal gehouden dieren als wel met de toename van het gemiddeld geslacht gewicht, te weten van 1.595 gram in 1984 naar 1.760 gram in 1991. Voor de in 2000 te verwachten omvang van de sector is niet alleen de markt bepalend, maar ook de produktiemogelijkheden. Met name de te verwachten maatregelen op het gebied van milieubescherming (mestafzet, ammoniakemissie, afvalwater) zullen de kosten kunnen verhogen, terwijl ook een directe beperking van de fysieke produktie niet is uitgesloten. Om deze redenen wordt tot 2000 eerder een stagnerende tot dalende produktie verwacht dan een verdere groei. Deze stagnatie zal zich voordoen als de derde fase van de mestwetgeving wordt ingevoerd (LEI-DLO

mededeling 483). Volgens de huidige regelgeving kan de produktie nog worden uitgebreid op akkerbouwbedrijven.

Daar komt nog bij dat de te verwachten negatieve effecten van de maatregelen ten behoeve van de milieubescherming op de verdere schaalvergroting en specialisatie van de vleeskuikenbedrijven, indirect tot een verslechtering van de Nederlandse concurrentiepositie binnen de EG zouden kunnen leiden. Dit gevaar is des te groter omdat ook de gemaakte ombuigingen in het EG-landbouwbeleid voor landbouwprodukten zullen leiden tot een verslechterde Nederlandse concurrentiepositie. De nu getroffen maatregelen zullen het concurrentievoordeel van Nederland ten gevolge van de invoer van graanvervangers verminderen en de concurrentiepositie van graanproducerende landen verbeteren 1). Daar staat tegenover, dat voor de intensieve veehouderij aan de uitvoerkant de voordelen van de handelsafspraken in het gesloten GATT-akkoord groter lijken dan de nadelen van het afbreken van de exportsteun (LEI-DLO mededeling 485).

Verwacht mag worden een verdere groei van de produktie van delen en verder verwerkte delen. Omdat momenteel in Nederland reeds 90% van het kuikenvlees in deze vorm wordt verkocht zal het toevoegen van waarde vooral plaatsvinden via verdergaande bewerkingen, bijvoorbeeld in de richting van vleeswaren, kant en klaar produkten e.d.. Tevens zal het aanbod sterker worden gedifferentieerd naar bereidingswijze. Zo zullen aparte produkten beschikbaar komen voor bereiding in de magnetron. Dit houdt in dat veel tijd en geld besteed zal worden aan produktontwikkelingsactiviteiten gericht op aanpassing van het aanbod aan de vraag.

Wat de organisatie van de sector betreft, zal de reeds nauwe afstemming van produktie en afzet verder worden vergroot in het kader van de Integrale Keten Beheersing (IKB). Dit zal zich bovendien ook nadrukkelijker dan nu het geval is, uitstrekken over de toeleverende bedrijven via de Good Manufacturing Practices voor veevoerleveranciers en de Good Veterinary Practices voor dierenartsen. Hierdoor zal het mogelijk zijn garanties over de afwezigheid van medicijnresten en schadelijke stoffen aan consumenten te geven. Tevens zal dit leiden tot het ontstaan van groepen bedrijven die op basis van contracten gedurende een meer of minder lange tijd nauw samenwerken in verticale ketens. Voor een duurzame ontwikkeling van de ketens is in het bijzonder meer inzicht in de mogelijkheden voor ketenbesturing en de rol van economische macht noodzakelijk. Het aantal actoren per niveau

1) Blom, Hoogeveen, 1991. "Enkele berekeningen voor de akkerbouwsector in de EG-12 in het kader van de Mac Sharry voorstellen." Notitie ten behoeve van overleggroep GATT-aangelegenheden van de akkerbouwprodukschappen.

zal door de voortgaande technische ontwikkeling en de stagnerende of dalende produktie verder afnemen.

De grotere differentiatie van de consumentenmarkt zal tevens een nauwere samenwerking van de tot de keten behorende bedrijven tot gevolg hebben. Dit is namelijk nodig om de consument de gewenste produkten te kunnen leveren. Daarbij is onder andere de logistieke prestatie van de keten in het geding. In het streven de logistieke service en efficiëncy te verbeteren zal de betekenis van integrale logistieke systemen en de daarbij behorende samenwerking toenemen. Een voorwaarde hierbij is, dat de baten naar rato van de kosten over de actoren worden verdeeld.

In het kader van de presentatie van het produkt, de verlenging van de houdbaarheid en de vermindering van de hoeveelheid afval zal er de komende tijd ook veel aandacht worden besteed aan de wijze waarop de produkten kunnen worden verpakt, bijvoorbeeld verpakkingen met een veranderde atmosfeer en gelaagde verpakkingsmaterialen.